

L'exploració dels pous de gel de Vilaverd per la família Batlle a finals del segle XVIII

Roser Puig Tàrrach

A les darreres dècades l'interès dels historiadors per l'aprofitament dels recursos naturals que va fer l'home en el passat ha anat en creixement; les nombroses monografies i articles sobre els pous de neu a Catalunya en són una bona mostra (1). A l'època preindustrial, durant l'estiu, la Conca de Barberà i la resta de Muntanyes de Prades, subministren al Camp de Tarragona el gel emmagatzemat a l'hivern, de la mateixa manera que ho feien els pous del Montseny a Barcelona.

La documentació patrimonial dels Batlle de Vilaverd ens proporciona valuosa informació al respecte, en especial pels detalls que ens permeten conèixer costos i destinacions. En un lligall del fons Moragues de Valls es conserven uns quaderns dels comptes dels pous de Vilaverd i Rojals dels anys 1786-1788 (2). Aquestes instal·lacions ja les documenten, entre d'altres, Francesc Cortiella el 1616 (3), Ramon Amigó el 1620 (4), Josep M. Porta el 1739 (5), Josep M. Grau el 1723 (6) i Salvador-J. Rovira Gómez (7). Algunes de les viles del Camp i de la Conca que proveïen eren Valls, Reus, Montblanc, la Selva del Camp, Riudoms i Vila-seca.

Els Batlle, ciutadans honorats de Barcelona, residents a Vilaverd, també tenien en propietat altres pous. El 17 de desembre de 1727, els montblanquins Francesca Fau i el seu marit Francesc Cabeça venien a carta de gràcia a Francesc Batlle un pou de glaç amb les corresponents basses situat a la partida del Pontarró, al terme de Montblanc. La tinença durà vint anys, ja que el 23 de gener de 1748, el venien amb el dret de recompra a Josep Santromà, pagès de la vila

ducal. Més tard passà a mans de l'ajuntament. Els Batlle ja posseïen un altre pou a Rojals, documentat a inicis del segle XVIII (8).

En la documentació patrimonial, com a ingressos procedents de la venda de gel, hi ha sis entrades. La primera correspon a un lliurament de glaç efectuat l'any 1786, d'unes setanta càrregues, a Josep Sabater, de Valls, per un import de 218 lliures 2 sous i 6 diners. El 1787 hi ha una altra partida de gel, de 80 càrregues i 8 roves, al preu de 3 lliures la càrrega, al també vallenc Pau Térrens, que

s'anota un ingrès de 9 lliures i 4 sous per la venda d'unes quantes roves de glaç per a algunes festes majors (no especifica de quines poblacions).

En total, el 1787 comptem 366 lliures d'entrades en concepte de la venda de neu, amb un pes fonamental de l'actual capital de l'Alt Camp (66 %) i a més distància el Pla (15 %), Alcover (12 %) i Montblanc (4 %). La xifra és molt alta.

El capítol de despeses és variat. Per empoar el gel, durant tot

Figura 1. Entrada d'un dels pous de gel.

suposen un total de 242 lliures, moneda barcelonesa. A Alcover se subministren 19 càrregues i 6 roves, aquesta vegada per una cotització menor, sols 2 lliures 5 sous la càrrega, que suma un total de 43 lliures 17 sous i 6 diners. Al Pla de Santa Maria es venen 18 càrregues de gel al mateix preu de Valls (54 lliures), a Montblanc solament es despatxen 6 càrregues a 2 lliures i 10 sous cadascuna (amb una suma de 15 lliures). Finalment,

l'any 1787 es gastaren 140 lliures 17 sous i 6 diners. Recordem els dos sistemes utilitzats: 1) arreplegar la neu caiguda, 2) omplir uns centímetres d'aigua unes basses i a les matinades d'hivern esperar que es congeli, trencar el gel i dipositar-lo al pou.

En el moment d'iniciar el trasllat del gel, pel seu consum a Valls o altres poblacions, el control del pes l'efectuava un pesador,

aquell any Bonaventura Sastre, que cobrà 2 lliures i 10 sous. A la boca del pou hi havia un altre home que des del pou lliurava el gel als traginers, treballà set mesos (sobretot a l'estiu quan hi havia demanda) i cada dia cobrava 5 sous: en total rebé 52 lliures i 10 sous. El cost del transport de Vilaverd a Valls de 80 càrregues de gel costà 40 lliures 6 sous i 5 diners, import que representa un 16,5 % sobre l'import de la venda (9).

El manteniment de les neveres és un altre capítol de sortides, ja que de forma periòdica hom havia de fer obres de conservació. Així, el 1787, es destinaren 30 lliures per jornals de mestre de cases i manobre i el transport de calç i arena. De calç en necessitaren 33 quintars i dues roves, que compraren a Joan-Baptista Pàmies, de Picamoixons per 6 sous i 6 diners el quintar (en total 10 lliures 17 sous i 9 diners). Pels ports i compra de 800 rajoles s'esmercen 5 lliures i 10 diners, i per 500 teules i una pala, 9 lliures més. Per una corda pel pou ("un llibant") es gasten 12 sous.

Finalment, una altra despesa és el que costa guiar l'aigua a les basses, netejar la sèquia, podar la vinya i fer llenya caiguda del vent, que puja 4,5 lliures. Per portar palla quatre dies al pou, 1 lliura i 10 sous (la palla era l'altre aïllant natural utilitzat a l'època).

Les referències següents, són del 1788. La preparació de la temporada, passat l'estiu, s'iniciava amb escurar les basses, rec i pou (es contractaren 15 jornals). Junt amb la compra i ports de rames es paguen 10 lliures 7 sous i 6 diners. En aquella data també es compraren 26 covens grans i 12 de petits (19 lliures 2 sous i 6 diners). Per empoar gel, el 1788 s'han d'abonar 122 lliures (quantitat inferior a la de l'any anterior) i per comprar 12 càrregues de rama pel pou, 4,5 lliures.

L'única anotació específica al pou de Rojals, apareix el

1787, quan es destinen 19 lliures i 5 sous per arreglar el pou, les basses, l'escala i rames, que actuaven d'aïllant entre el gel i les parets del pou i de separació entre els pans o blocs de gel en el moment de guardar-los.

Si recapitem, el total de sortides del 1787 sumen 316 lliures, i per tant, el benefici en el negoci dels pous, seria d'unes 50

Comunitat de preveres de Valls amb la Universitat o ajuntament. La primera institució contractà amb un proveïdor de Montblanc el subministrament de gel, trencant així el monopoli de venda de gel al públic. El mes de juny els mostassafs de Valls detenen Agustí Palau quan conduïa un matxo carregat de glaç per a ús dels preveres. Aquest fet fou motiu d'un plet que finalment donà la raó als jurats,

Figura 2. Exterior de la cúpula del pou de Rojals, que mantingueren els seus privilegis (11).

lliures, tot i que una part de la despesa és inversió (obres). Els Batlle tenien altres fonts d'ingressos, sia l'elaboració i venda d'aiguarent, gestió de les terres (secà i regadiu), aprofitament del bosc, comerç de bestiar, interessos de censals, etc.

Prop de Valls existien altres neveres com per exemple a Lilla, Figuerola, la Riba, Mont-ral, Cabra del Camp, etc., però no tant importants com les de Vilaverd, que a més subministraven gel de forma regular a altres localitats del Camp de Tarragona (Reus, el Pla, Alcover...) o la Conca de Barberà (10).

Un senyal de la importància del refresc de la neu entre les classes benestants (noblesa, hisendats, església i mercaders), és el plet que el 1673 enfrontà la

Notes

(1) Vegeu les obres de Ramon Amigó, *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*. Barcelona, 2002; de Jaume Perarnau, *Els pous de glaç de la comarca del Bages. Assaig d'interpretació i localització*. Manresa 1992; d'Albert Tubau, *Moliners, calcinaires i pouaters. Un passeig per la Curbelles preindustrial*. Vilanova i la Geltrú, 1999 i el treball de Joan-Hilari Muñoz, "Els arrendaments del proveïment de neu a la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVII", *Recerca (Tortosa)* 5 (2001) p. 53-66.

(2) Arxiu Històric de Tarragona, FM. Signatura 1884, "Nota de la entrada de 1786, y 1787 de lo que me fas carga ..."

(3) Història de Vilaverd. Vilaverd, 1982, p. 162. En la visita que l'any 1681 l'Arquebisbe de Tarragona, senyor de la vila, feu a Vilaverd, es consumiren 6 roves de glaç amb un valor de 12 diners, quantitat amb la qual aquell any es podien adquirir prop de cinc dotzenes d'ous, p. 117.

(4) Neveres preindustrials (pous de neu) al Camp de Tarragona. Reus 1987, p. 38 i 141.

(5) "L'agricultura i la propietat agrària de Vilaverd en el segon quart del segle XVIII (2on.), Aplec de Treballs (Montblanc) 3 (1981) p. 279-310.

(6) La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII.

era complementària a l'agricultura. Els viatges es realitzaven de nit, amb mules o matxos (generalment de maig a octubre). Per conèixer detalls sobre el consum a la ciutat de Tarragona us remetem a l'article de Josep M. Grau Pujol, "L'explotació dels pous de la Pasquala al s. XVIII", Espitllera (Montblanc) 51 i 52 (1986) p.20-22 i 18-20.

Recordem que en el còmput monetari de l'època moderna una lliura equivalia a vint sous i un sou a dotze diners.

(10) El 1621 l'arrendament de la neu a la ciutat de Tarragona es concedí a Pere Garcia, cirurgià d'Alcover, "Alcover en el fons municipal de Tarragona", Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs (Alcover) 94

Figura 3. Detall de l'entrada d'un dels pous de gel.

Montblanc 1989, p. 30, 82-86. En el quadrienni 1723-1727 el subministre de gel a Montblanc es feia des dels pous de Vilaverd.

(7) La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'Edat Moderna. Montblanc 2005, p. 185.

(8) Josep M. Grau, La indústria... p. 28.

(9) Aquests solien ser de Vilaverd, fins i tot per transportar gel dels pous de la Pasquala (Montblanc) a Tarragona, es contractaven traguers de Vilaverd. Aquesta activitat

(2001), p. 16-17.

(11) Francesc Puijaner Gual, Historia de la villa de Valls desde su fundación hasta nuestros dias. Valls 1881, p. 192-201. Hem utilitzat la tercera edició facsimil de 1990.